

Αλληλογραφία Πάννεκουκ – Καστοριάδη (1953 – 1954) : 3ο Γράμμα

3ο Γράμμα του Πάννεκουκ προς τον Καστοριάδη

Μετάφραση: Εύα Πλιάκου

Παρατήρησα με μεγάλη χαρά ότι έχετε δημοσιεύσει στο περιοδικό σας «Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα» μία μετάφραση της επιστολής μου σχολιασμένη με κριτικές παρατηρήσεις, με τέτοιο τρόπο ώστε να εμπλέκονται οι αναγνώστες σας σε μία συζήτηση σχετικά με θεμελιώδη ερωτήματα. Αφού εκφράσατε την επιθυμία να συνεχιστεί η συζήτηση, σας στέλνω διάφορες παρατηρήσεις πάνω στην απάντησή σας. Φυσικά, υπάρχουν ακόμη διαφορές στις απόψεις μας που θα μπορούσαν να εμφανιστούν στη συζήτηση με μεγαλύτερη καθαρότητα. Αυτές οι διαφορές οφείλονται συνήθως σε μία διαφορετική εκτίμηση του ποια θεωρεί ο καθένας ως πιο σημαντικά σημεία, η οποία με τη σειρά της σχετίζεται με τις πρακτικές εμπειρίες μας ή το περιβάλλον στο οποίο βρισκόμαστε. Για μένα, αυτή ήταν η μελέτη των πολιτικών απεργιών στο Βέλγιο (1893), στη Ρωσία (1905 και 1917), και στη Γερμανία (1918 έως 1919), μία μελέτη με την οποία επιχείρησα να φτάσω σε μία ξεκάθαρη κατανόηση του θεμελιώδους χαρακτήρα αυτών των ενεργειών. Η ομάδα σας ζει και εργάζεται μέσα στην αναταραχή της εργατικής τάξης μίας μεγάλης βιομηχανικής πόλης· ως εκ τούτου, η προσοχή σας επικεντρώνεται σε ένα πρακτικό πρόβλημα: πώς θα μπορούσαν οι μέθοδοι της αποτελεσματικής πάλης να αναπτυχθούν πέρα από τον αναποτελεσματικό αγώνα των κομμάτων και μερικών απεργιών του σήμερα;

Φυσικά, δεν ισχυρίζομαι ότι όλες οι επαναστατικές πράξεις της εργατικής τάξης θα εκτυλιχθούν σε μία ατμόσφαιρα ειρηνικής συζήτησης. Αυτό που ισχυρίζομαι είναι ότι το αποτέλεσμα του αγώνα, συχνά βίαιο, δεν καθορίζεται από τυχαίες περιστάσεις,

αλλά από ό,τι είναι ζωντανό στις σκέψεις των εργαζομένων, ως βάση μιας στέρεας συνείδησης που αποκτήθηκε από την εμπειρία, τη μελέτη, ή τις συζητήσεις. Αν το προσωπικό ενός εργοστασίου πρέπει να αποφασίσει εάν πρέπει ή όχι να κατέβει σε απεργία, η απόφαση δεν λαμβάνεται με το να χτυπάνε τις γροθιές τους στο τραπέζι, αλλά –φυσιολογικά– με τις συζητήσεις.

Θέτετε το πρόβλημα με έναν εντελώς πρακτικό τρόπο: τι θα έκανε το κόμμα αν είχε το 45% των μελών των συμβουλίων πίσω του και αν ανέμενε ένα άλλο κόμμα (νεο-Σταλινικοί που προσπαθούν να κατακτήσουν το καθεστώς) να επιχειρήσει κατάκτηση της εξουσίας με τη βία; Η απάντησή σας είναι: πρέπει να το προκαταλάβουμε κάνοντας αυτό που φοβόμαστε ότι θα κάνει. Ποιο θα είναι το οριστικό αποτέλεσμα μιας τέτοιας πράξης; Κοιτάξτε τι συνέβη στη Ρωσία. Εκεί υπήρχε ένα κόμμα, με καλές επαναστατικές αρχές, επηρεασμένο από τον Μαρξισμό· και διασφαλισμένο, επίσης, από την υποστήριξη των συμβουλίων που είχαν ήδη σχηματιστεί από τους εργαζομένους· ωστόσο, ήταν υποχρεωμένο να καταλάβει την εξουσία, και το αποτέλεσμα ήταν ολοκληρωτικός Σταλινισμός (κι αν λέω «ήταν υποχρεωμένο» εννοώ ότι οι συνθήκες δεν ήταν αρκετά ώριμες για μία πραγματική προλεταριακή επανάσταση. Στον δυτικό κόσμο όπου ο καπιταλισμός είναι περισσότερο αναπτυγμένος, οι συνθήκες σίγουρα είναι πιο ώριμες· αυτό το μέτρο δίνεται από την ανάπτυξη της εργατικής πάλης). Έτσι, πρέπει κανείς να θέσει το ερώτημα: θα μπορούσε ο αγώνας του κόμματος που προτείνετε να σώσει την προλεταριακή επανάσταση; Αντίθετα, μου φαίνεται ότι θα ήταν ένα βήμα προς μία νέα καταπίεση.

Βέβαια, θα υπάρχουν πάντα δυσκολίες. Αν η γαλλική, ή η παγκόσμια κατάσταση απαιτούσε μία μαζική πάλη των εργατών, τα κομμουνιστικά κόμματα αμέσως θα προσπαθούσαν να μετατρέψουν αυτή τη δράση σε μία φιλορωσική επίδειξη εντός των ορίων του κόμματος. Πρέπει να ηγηθούμε ενός ενεργητικού αγώνα εναντίον αυτών των κομμάτων. Αλλά δε μπορούμε να τα νικήσουμε ακολουθώντας τις μεθόδους τους. Αυτό είναι εφικτό μόνο με την άσκηση των δικών μας μεθόδων. Η πραγματική μορφή δράσης μιας

τάξης που αγωνίζεται είναι η δύναμη των επιχειρημάτων, που βασίζεται στη θεμελιώδη αρχή της αυτονομίας των αποφάσεων! Οι εργαζόμενοι μπορούν να αποτρέψουν την καταστολή του κομμουνιστικού κόμματος μόνο με την ανάπτυξη και την ενδυνάμωση της δικής τους ταξικής δύναμης· αυτό προϋποθέτει και την ομόφωνη βούλησή τους να πάρουν τα μέσα παραγωγής υπό τον έλεγχο και τη διαχείρισή τους.

Η κύρια προϋπόθεση για την κατάκτηση της ελευθερίας της εργατικής τάξης είναι ότι η αντίληψη της αυτοδιοίκησης και αυτοδιαχείρισης των μέσων παραγωγής είναι ριζωμένη στη συνείδηση των μαζών. Αυτό συναινεί, σε κάποιο βαθμό με ό,τι έγραψε ο Jaures για τη Συντακτική Συνέλευση, στη Σοσιαλιστική Ιστορία της Γαλλικής Επανάστασης:

«Αυτή η Συνέλευση, εντελώς καινούρια, συζητώντας πολιτικά ζητήματα, γνώριζε ότι με το που θα συσταθεί έπρεπε να ματαιώσει όλες τις μανούβρες του Δικαστηρίου. Γιατί; Επειδή είχε διάφορες μεγάλες και αφηρημένες ιδέες, που ωρίμασαν επί μακρό χρονικό διάστημα με σοβαρότητα, κάτι που τους έδωσε μία σαφή εικόνα της κατάστασης».

Φυσικά, οι δύο υποθέσεις δεν είναι ταυτόσημες. Αντί για τις μεγάλες πολιτικές ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης, υπάρχει ένα ερώτημα σχετικά με τις μεγάλες σοσιαλιστικές ιδέες των εργατών, το οποίο είναι: η διαχείριση της παραγωγής μέσω της οργανωμένης συνεργασίας. Αντί για 500 εκπροσώπους εφοδιασμένους με τις αφηρημένες ιδέες που απέκτησαν μέσω της μελέτης, οι εργάτες θα είναι εκατομμύρια και θα οδηγούνται από την πείρα μιας ολόκληρης ζωής μέσα στην εκμετάλλευση της παραγωγικής εργασίας. Γι αυτό βλέπω τα πράγματα με τον ακόλουθο τρόπο:

Το πιο ευγενές και χρήσιμο καθήκον ενός επαναστατικού κόμματος είναι –μέσω της προπαγάνδας του με χιλιάδες μικρά περιοδικά, μπροσούρες κ.λπ.– να εμπλουτίσει τις γνώσεις των μαζών στη διαδικασία απόκτησης μιας συνείδησης πιο σαφούς και διευρυμένης.

Τώρα, μερικά λόγια για τον χαρακτήρα της Ρωσικής Επανάστασης. Μεταφράζοντας την αγγλική φράση «middle class revolution» (επανάσταση της μεσαίας τάξης) σε «revolution bourgeoise» (επανάσταση της μπουρζουαζίας/αστικής τάξης), δεν εκφράζεται ακριβώς το νόημά της. Όταν στην Αγγλία οι λεγόμενες μεσαίες τάξεις κατέλαβαν την εξουσία, αποτελούνταν κατά το μεγαλύτερο μέρος από μικρούς καπιταλιστές, ή επιχειρηματίες, ιδιοκτήτες των βιομηχανικών μέσων παραγωγής. Η πάλη των μαζών ήταν αναγκαία για να διώξει την αριστοκρατία από την εξουσία. Παρόλα αυτά, η ίδια η μάζα δεν ήταν ακόμη ικανή να καταλάβει τα μέσα παραγωγής. Οι εργαζόμενοι θα μπορούσαν να επιτύχουν την πνευματική, ηθική και οργανωτική ικανότητα να το κάνουν αυτό μόνο μέσω της ταξικής πάλης σε έναν επαρκώς αναπτυγμένο καπιταλισμό. Στη Ρωσία, δεν υπήρχε μία αστική τάξη τέτοιας σημασίας. Κατά συνέπεια, η εμπροσθοφυλακή της επανάστασης γέννησε μία νέα «μεσαία τάξη» ως άρχουσα τάξη της παραγωγικής εργασίας, που διαχειρίζεται τα μέσα παραγωγής, και όχι ως ένα σύνολο μεμονωμένων ιδιοκτητών, όπου ο καθένας διαθέτει ένα συγκεκριμένο κομμάτι των μέσων παραγωγής, αλλά ως συλλογικοί ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής στο σύνολό τους.

Σε γενικές γραμμές, θα μπορούσαμε να πούμε: αν οι εργαζόμενες μάζες (επειδή είναι στο σύνολό τους προϊόν προκαπιταλιστικών συνθηκών) δεν είναι ακόμη ικανές να πάρουν την παραγωγή στα χέρια τους, αυτό αναπόφευκτα θα οδηγήσει μία νέα ηγετική τάξη να ελέγχει την παραγωγή. Είναι αυτή η συμφωνία που με κάνει να πω ότι η Ρωσική Επανάσταση (στον ουσιαστικό και μόνιμο χαρακτήρα της) ήταν μία αστική επανάσταση. Σίγουρα η μαζική εξουσία του προλεταριάτου ήταν απαραίτητο να καταστρέψει το προηγούμενο σύστημα (και αυτό ήταν ένα μάθημα για τους εργαζομένους ολόκληρου του κόσμου). Αλλά μία κοινωνική επανάσταση δεν μπορεί να λάβει τίποτα περισσότερο από αυτό που αντιστοιχεί στον χαρακτήρα των επαναστατικών τάξεων, και αν ο μεγαλύτερος δυνατός ριζοσπαστισμός ήταν αναγκαίος για να καμφθούν όλες οι αντιστάσεις, σε μεταγενέστερο χρόνο πρέπει να μείνει πίσω.

Αυτός φαίνεται να είναι ο γενικός κανόνας όλων των επαναστάσεων μέχρι και σήμερα: έως το 1793 η Γαλλική Επανάσταση έγινε όλο και πιο ριζοσπαστική, έως ότου οι αγρότες έγιναν οριστικά οι ελεύθεροι κύριοι του εδάφους, κι έως ότου οι ξένοι στρατοί απωθήθηκαν. Εκείνη τη στιγμή, οι Ιακωβίνοι σφαγιάστηκαν και ο καπιταλισμός έκανε την είσοδό του ως ο νέος κυρίαρχος. Όταν κάποιος βλέπει τα πράγματα με αυτόν τον τρόπο, η πορεία της Ρωσικής Επανάστασης θα είναι η ίδια με εκείνες τις προηγούμενες επαναστάσεις οι οποίες –όλες– κατέκτησαν την εξουσία, στην Αγγλία, τη Γαλλία, τη Γερμανία. Η Ρωσική Επανάσταση δεν ήταν καθόλου μία πρόωρη προλεταριακή επανάσταση. Η προλεταριακή επανάσταση ανήκει στο μέλλον.

Ελπίζω ότι αυτή η εξήγηση, αν και δεν περιέχει νέα επιχειρήματα, να βοηθήσει στο να διευκρινιστούν αρκετές αποκλίσεις στις απόψεις μας.

Περιοδικό Βαβυλωνία #Τεύχος 17